

IV. NEKROLOGI

ZBIGNIEW BORNA (1909-1935)

W dniu 15 maja 1985 roku zmarł dr hab. Zbigniew Borna, profesor nadzwyczajny Akademii Rolniczej w Poznaniu, wybitny rolnik, konsekwentny ekonomista i pedagog, jeden z najbardziej zasłużonych pracowników nauki dla rozwoju Akademii Rolniczej w Poznaniu, a zwłaszcza Wydziału Ogrodniczego.

Profesor Zbigniew Borna urodził się 8 IX 1909 roku w Bydgoszczy, gdzie w roku 1923 ukończył gimnazjum humanistyczne. Następnie studiował na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego do 1933 r. specjalizując się w ekonomii rolniczej pod kierunkiem prof. dr. Wiktora Schramma.

Począwszy od ukończenia studiów przez całą okupację do roku 1945 pracował. Najpierw, do wybuchu wojny, jako rolnik-praktyk w przodujących gospodarstwach wielkorolnych województwa poznańskiego, natomiast w czasie okupacji, jak większość Polaków województw bydgoskiego i poznańskiego, zmuszony był szukać pracy na terenie Generalnej Guberni w charakterze pracownika rolnego.

Z chwilą wyzwolenia Poznania zgłasza się do pracy w Uniwersytecie Poznańskim w Katedrze Ekonomii Rolniczej, kierowanej przez prof. dr. Wiktora Schramma, stawiając swoją osobę do dyspozycji. Uczestniczy w pracach porządkowych i organizacyjnych nad stworzeniem bazy dydaktycznej dla studentów.

Z początkiem roku akademickiego 1945/46, który rozpoczął się 1 listopada, obejmuje stanowisko asystenta w Katedrze Ekonomii Rolniczej Uniwersytetu Poznańskiego. Jest to więc data Jego „zaślubin” z uczelnią, której pozostał wierny do końca swojego pracowitego życia.

Rozwój naukowy Zbigniewa Borna rozpoczął się w roku 1948, kiedy to na podstawie rozprawy naukowej *Próba ujęcia zmianowania płodoziemnego jako podstawy organizacji rolnictwa poznańskiego* uzyskał stopień doktora nauk rolniczych. Promotorem rozprawy był prof. dr W. Schramm.

To był początek bardzo pomyślnie zapowiadającej się kariery naukowej Zbigniewa Borna, w dziedzinie nauk ekonomiczno-rolniczych. Profesor Wiktor Schramm, znając wielki zmysł organizacyjny Zbigniewa Borna, Jego znajomość języków obcych, na którą składały się języki angielski, niemiecki, francuski i rosyjski oraz wielką pracowitość i systematyczność w pracy, powierza Mu dodatkowo funkcję sekretarza naukowego Redakcji Roczników Nauk Rolniczych i Leśnych, jakie wy-

dawane były w Poznaniu przy Katedrze Ekonomii Rolniczej, z inicjatywy i pod redakcją naczelną prof. W. Schramma.

Niestety, pomyślnie zapowiadający się początek pracy naukowej w dziedzinie ekonomii rolniczej zakłócony został zdarzeniami, które doprowadziły do zmian w programach i treściach nauczania ekonomii rolniczej i likwidacji istniejącej Katedry. W miejsce dawnej ekonomii rolniczej wprowadzono nowy przedmiot nauczania Ekonomia i organizacja socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych oraz powołano katedrę o tej samej nazwie. Przedmiot ten, jak i katedra, przetrwały zaledwie 5 lat, gdyż po roku 1956 powrócono do koncepcji ekonomii rolniczej. W wyniku tych zmian kadra nauczająca ekonomię rolniczą została albo zwolniona z pracy, albo przeniesiona do innych zakładów naukowych.

W ten sposób ówczesny dr Zbigniew Borna, w roku 1951 przeniesiony zostaje do Katedry Warzywnictwa na stanowisko st. asystenta. Jako więc wybitny praktyk, który przez pełne 13 lat trudnił się połową uprawą warzyw, rozpoczyna pracę naukową z dużym rozmachem i powodzeniem. Mimo że zmiana stanowiska naukowego była zasadnicza pozostaje nadal wierny ideom swojego wielkiego nauczyciela, prof. dir. W. Schramma. (Zarówno tematyka, jak i metody badawcze służyły przede wszystkim do określania tego, co nazywamy poziomem intensywności, efektywnością i opłacalnością. Idee właściwego zmianowania i płodozmianu znalazły szerokie zastosowanie w polowych uprawach warzywniczych, wzbogacanych najnowszą techniką i technologią produkcji. W jednym z opracowań Zbigniew Borna pisze: „Moje warzywnicze zainteresowania odnoszą się głównie do intensywności uprawy warzyw pod względem obrotowych środków produkcji, jak nawozy organiczne i mineralne oraz woda, a także do zagadnień związanych z bardzo intensywnym zmianowaniem płodozmiennym, obejmującym wszystkie formy międzyplonowej uprawy nawozów zielonych oraz do zagadnień mechanicznej uprawy roli”. Dlatego też w sferze Jego bezpośrednich badań i doświadczeń były problemy związane z określeniem optymalnej granicy nakładu na produkcję warzyw. Wchodziły tu takie elementy jak wysokość nawożenia organicznego przy wykorzystaniu na ten cel różnych rodzajów nawozów. Chodziło głównie o stwierdzenie, czy i w jakim stopniu można używać do nawożenia organicznego różne odpady wielkich aglomeracji miejskich, jak osady kanalizacyjne, komposty i ich różne rodzaje, wykorzystanie gnojowicy itp. Były to badania w zasadzie pionierami, ponieważ tradycyjne ogrodnictwo do tej pory nie posiadało ani możliwości, ani doświadczenia w tym zakresie.

Drugim problemem podejmowanym przez prof. Zbigniewa Borne były próby określenia optymalnego poziomu nawożenia mineralnego w produkcji warzyw. Badania prowadzone były w powiązaniu z równoczesnym systemem nawadniania. Tego typu doświadczeń wykonał około 40, przy czym należy zaznaczyć, że średni okres trwania jednego doświadczenia wynosił około 4 lat. Wskazuje to na olbrzymią pracowitość i przede wszystkim czasochłonność prowadzonych badań.

W wyniku powyższego dorobku naukowego dr Zbigniew Borna habilitował się na Wydziale Ogrodniczym Akademii Rolniczej w Poznaniu, na podstawie rozprawy *Wpływ międzyplonowych nawozów zielonych na plony warzyw*. Tytuł profesora nadzwyczajnego Rada Państwa nadała Mu w lutym 1972 roku.

powodem wielkiego autorytetu naukowego, jakim cieszył się profesor Z. Borna oraz uznaniem Jego praktycznej wiedzy było powierzenie Mu redakcji naukowej podręcznika akademickiego pt. *Szczegółowa uprawa warzyw*. Jest to praca zbiorowa pisana przez najwybitniejszych specjalistów w zakresie uprawy warzyw gruntowych, której ostateczny kształt redakcyjny wraz z przedmową pochodzi od prof. Z. Borna. Podręcznik ten wyróżniony został nagrodą I stopnia MNSzWiT.

Praca na uczelni składa się z reguły z dwóch członów podstawowych, a mianowicie pracy badawczej i dydaktycznej. To właśnie poprzez uczniów każdy profesor przynosi swoje idee i odkrycia do praktycznego zastosowania. Profesor Zbigniew Borna nie był zwykłym nauczycielem akademickim. Wyróżniała Go dążność do nauczania problemowego. Uznawał zasadę nauczania aktywnego, tj. poprzez mobilizowanie słuchaczy do myślenia i powtarzania zgodnie z łacińską zasadą *repetitio est mater studiorum*. Dlatego wykłady prof. Z. Borny, poza bardzo skrótowo przedstawioną teorią, składały się przede wszystkim z rozmów, dyskusji ze słuchaczami oraz stawianych przez Profesora częstych pytań i odpowiedzi. Problemy poddawane pod ogólną dyskusję były tak formułowane, że słuchacze zmuszani byli myśleć twórczo. Wyniki takiego nauczania wyrażały się przede wszystkim w opanowywaniu przez słuchaczy nie tylko wiedzy, ale w równym stopniu umiejętności rozwiązywania trudnych rolniczych i warzywniczych problemów.

Był wyjątkowo życzliwym, ale i wymagającym wychowawcą młodej kadry naukowej. Pod Jego bezpośrednim kierunkiem 74 studentów wykonało prace magisterskie i uzyskało stopień naukowy magistra inżyniera ogrodnictwa, a 5 osób stopień doktora nauk ogrodniczych.

Prof. Zbigniew Borna był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, International Society for Horticultural Science, Komitetu Nauk Rolniczych Wydziału V PAN, wiceprzewodniczącym sekcji Rolnej Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, członkiem Zarządu Polskiego Towarzystwa Współpracy Naukowej z Francją, Zarządu Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Ogrodnictwa NOT oraz Rady Naukowej Instytutu Warzywnictwa.

Szczególną kartę prof. dr Zbigniew Borna wypełnił działając przez cały niemal okres swojej pracy naukowo-dydaktycznej równocześnie jako sekretarz naukowy i redaktor Roczników Nauk Rolniczych i Leśnych, jak już podkreślono od roku 1946 do 1950 r. Po przeniesieniu redakcji Roczników do Warszawy, w latach 1953-1960 działał w charakterze współpracownika w Komisji Ewolucjonizmu PAN. Jego praca polegała przede wszystkim na wyborze z literatury światowej odpowiednich tekstów i tłumaczeniu ich z czterech języków obcych na język polski. Komisja ta, zgodnie z charakterem jej pracy, przemianowana została w Ośrodek Dokumentacji Ewolucjonizmu PAN. W roku 1957 powstają przy uczelni w Poznaniu Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej. Jako doświadczonemu redaktorowi naukowemu rektor powierza Mu zarówno organizowanie wydawnictwa, jak i w latach 1957-1963, funkcję sekretarza naukowego. Następnie, od roku 1964, obejmuje odpowiedzialną funkcję redaktora naczelnego i przewodniczącego Komitetu Redakcyjnego. Pod Jego doświadczonym i fachowym kierownictwem, dzięki szczególnej umiejętności współpracy z jakże trudnym często autorem, Roczniki znalazły się w czołówce krajowej i chętnie nabywane były również przez zagranicę.

Profesor Zbigniew Borna wysoko cenił kontakty z nauką zagraniczną. Szczególny stosunek wiązał Go z Francją, gdzie w roku 1957 odbył dwumiesięczny staż naukowy w Katedrze Warzywnictwa przy Narodowej Wyższej Szkole Ogrodnictwa w Wersalu. Staż ten stał się początkiem ścisłej i owocnej współpracy obu Katedr w zakresie tematyki i metod badawczych oraz kształcenia młodych kadr naukowych. Również interesował się osiągnięciami nauki radzieckiej, a zwłaszcza organizacją warzywniczych gospodarstw zlokalizowanych wokół aglomeracji miejskich.

Za swoją twórczą i społeczną działalność prof. dr hab. Zbigniew Borna był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, tytułem Zasłużony Nauczyciel PRL oraz Złotą Odznaką PTE.

Pożegnaliśmy na zawsze profesora Zbigniewa Borne, człowieka wielkiego serca i umysłu, a równocześnie jakże wielkiej skromności. Był powściągliwy w słowach, ale szczególnie hojny w czynach, w działaniu, zwłaszcza dla dobra ogólnego. Rygorystyczny wprost w wymaganiach wobec siebie oraz szczególnie życzliwy i wyrozumiały wobec bliźniego. Była to Jego szczególna etyka życia i działania. Pozostawił po sobie bogaty dorobek myśli twórczej w dziedzinie warzywnictwa, przyczynił się w dużym stopniu do szybkiego i właściwego spopularyzowania wyników badań naukowych całej uczelni, ale najcenniejszy dorobek — to liczne grono Jego wiernych i oddanych wychowanków, nauczonych myślenia oraz działania twórczego, przygotowanych do rozwiązywania trudnych problemów bieżącego życia. Istotnie — non omnis moriar.

Marian Jerzak